

KAZAK TÜRKLERİNDE EVLENME GELENEĞİNE BAĞLI OLARAK GERÇEKLEŞTİRİLEN HEDİYE ALIŞVERİŞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

A Research on Gift Practices Related to Marriage Tradition in Kazakh Turks

Gülđa ÇETİNDAG*

ÖZET

Bir milletin varlığı kültür zenginliklerinin yaşatılmasına bağlıdır. Gelenek, görenek, töre, örf ve âdetleri, inanç ve uygulamaları, yaşam biçimleri, giyim-kuşamları, mutfağı vb. ile bir hazîne durumunda olan Türk milleti, bu zenginliklerini nesilden nesile devam ettirerek varlığını sürdürmektedir. Bu zenginliklerden biri olan hediyeleşme; doğum, sünnet, kız isteme, nişan, düğün, bayram gibi kişiyi ve toplumu ilgilendiren hâdiselelere bağlı olarak gerçekleştirilen bir nezâket ifadesidir.

Hediyeleşme, söylenemeyen duyguların ifadesi, gönülden ve akıldan geçirilen bütün hislerin somutlaştırılarak eyleme dönüştürülmesidir. Bu çalışmamızda, Kazak Türklerinde evlenme geleneğine bağlı olarak, geçmişten günümüze uygulanan hediye alışverişini, örf ve âdetler doğrultusunda ve Türkiye'deki hediye uygulamaları ile karşılaştırarak izah ettik.

Anahtar Kelimeler

Kültür, hediye, evlilik, Kazak Türkleri, Türkiye Türkleri

ABSTRACT

Well being of a nation depends on keeping cultural heritage alive. Turkish nation, like a treasure with its customs, traditions, morals, consuetude, beliefs and practices, life patterns, dress and finery, and kitchen etc., perpetuate its well being by carrying on its cultural heritage for the next generations. Gift practice, one of these cultural heritages, is an expression of courtesy on events concerning individual life and social life such as birth, circumcision, ceremony of asking approval of girls' parents for marriage, engagement, marriage, and fest.

Gift practice is an expression of feelings that cannot be explained and all emotions in mind and hearth are transformed to a concrete action with that. In this article it the gift practices carried out from past to today in Kazakh Turks in line with customs and traditions are presented by making comparisons with gift practices in Turkey.

Key Words

Culture, gift, marriage, Kazakh Turks, Turkey Turks.

Gelenek, görenek, örf ve âdetleri ile bir defîne durumunda olan Türk milleti, bu zenginliklerini nesilden nesile sözlü ve yazılı olarak devam ettirmektedir. Nitekim, bir milletin varlığını sürdürebilmesi için kültür değerlerini muhafaza edip, yaşatması gerekir. İnsan topluluklarını millet olma vasfına ulaştıran kültür değerleri, insanlar tarafından yaşandığı ve yaşatıldığı müddetçe anlam kazanırlar. Bu durumun şuurunda olan toplumlar da kültürlerine sahip çıkarak, varlıklarını sürdürebilmektedirler.

Kendini her anlamda kanıtlamış olan Türk toplulukları örf ve âdetleri, inanç ve uygulamaları, yaşam biçimleri, giyim-kuşamları, mutfağı vb. ile büyük bir zenginliğe sahiptir. Türk kültürü içerisinde önemli bir yere sahip olan hediyeleşme de bu kültür zenginliğinin büyük bir halkasını oluşturmaktadır. Zira hediyeleşme; doğum, sünnet, kız isteme, nişan, düğün, bayram gibi kişiyi ve toplumu ilgilendiren hadiselere bağlı olarak gerçekleştirilen bir nezâket ifadesidir.

Hediye alışverişi, bir bakıma söyle-

* Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Elazığ. gctindag@firat.edu.tr

nemeyen duyguların ifadesi, gönülden ve akıldan geçirilen bütün hislerin somutlaştırılarak eyleme dönüştürülmesidir. İnsanlar, birbirlerine verdikleri değeri göstermek amacıyla duygularını somutlaştırır ve bunu bir hediyeyle ölümsüzleştirirler. Hediye alışverişinin altında gönül alma, fedakârlık yapma, sevindirme, mutlu etme, maddi ve manevi destek sağlama, iyilik, tokgözlülük, cömertlik gibi duygu ve düşünceler vardır. Geleneğimizden kopup gelen hediyein maddi boyutu insanlar için pek de önemli değildir. “Çam sakızı çoban armağanı...”, “Az veren candan, çok veren maldan...” vb. düşüncelere bağlı olarak yürekten sunulan hediyeler ile bir insana unutulmadığı gösterilebilir, özel bir günün anlamı hatırlatılmaya çalışılır ya da daha önemlisi yaşama sevinci verilebilir. Bu sayede, hediye bazen kutlama, bazen teşekkür, bazen de özür dilemek yerine geçebilir. Alınan hediyeler bu yönleriyle kişinin tarzını, ruh halini yansıtır. İnsanlar çoğu zaman “Hediyein ne önemi var...” tarzında ifadeler kullansalar da aslında hediyein ve hediyeleşmenin büyük önemi, anlamı vardır. Hediye sayesinde insanlar, çoğu zaman telaffuz edemedikleri duygu ve düşüncelerini ifade etme fırsatı bulurlar. Hediyeyle gönül alır, kırılan kalpleri onarır, fedakârlık yapar, sevgi ve saygılarını göstermiş olurlar.

Hediye alışverişinin güzel ve anlamlı bir şekilde nasıl işlendiğine, hediyeleşmenin aşk, sevgi, fedakârlık, samimiyet, cömertlik gibi duygulara nasıl tercüman olduğuna **Piedra Irmağının Kıyısında Oturdum Ağladım** adlı roman içerisinde anlatılan bir masalda tesadüf ettik. Kahraman, annesinden dinlediği masalı şu şekilde anlatmaktadır: Bir delikanlı ile bir genç kız birbirlerine deli gibi âşık olurlar. Birbirlerini o kadar çok severler ki nişanlanmaya karar verirler. Genellikle nişanlılar birbirlerine hediyeler

sunarlar. Ancak delikanlı yoksuldur ve hediye alacak parası yoktur. Sahip olduğu tek zenginlik, ona dedesinden kalan saattir. Delikanlı, sevgilisinin güzel saçlarını düşünerek ona gümüş bir tarak almak ister. Bunun için de dedesinden kalan kol saatini satmaya karar verir. Aynı şekilde genç kızın da sevdiği erkeğe nişanlılık hediyesi alacak parası yoktur. O da yaşadığı yerin en büyük tüccarına giderek, kestirdiği saçlarını satar. Eline geçen parayla da sevdiği adamın saati- ne altın bir köstek satın alır ve nişanlanacakları gün buluştuklarında genç kız nişanlısına, onun sattığı saat için bir köstek; delikanlıysa genç kıza, kızın kestirdiği saçlarını taraması için gümüş bir tarak hediye eder (Coelho 2004: 203-204). Hediyelerin kullanılacağı alan kalmamış olsa da niyet ve fedakârlık unutulmayacak kadar büyük ve önemli boyuttadır.

Türk kültüründe hediye alışverişi, verildiği zamanlara göre çeşitlilik göstermektedir. Doğum günü, evlilik yıldönümü, anneler günü, yılbaşı gibi özel günlerde verilen hediyeler, Türk kültürüne Batı’dan gelmiştir. Geleneğimizde bu günlere bağlı olarak hediyeleşme yeni yeni görülmektedir. Türk kültüründe daha çok dini ve milli bayramlarda, doğum, nişan, askere uğurlama, uzak yola gönderme, düğün gibi günlerde hediyeleşmeler görülür.

Bütün Türk boylarında olduğu gibi Kazak Türkleri arasında da hediyein oldukça önemli bir yeri vardır. Onlar, doğumdan ölüme kadar hayatlarının bütün devrelerini hediyelerle süslemiş ve anlamlı hale getirmişler, belirli günlerde hediyeler vererek birbirlerini onurlandırmışlardır. Hediyeleşmenin hak ettiği yeri bulduğu önemli zamanlardan biri de evlenmeye bağlı olarak gerçekleştirilen hediye alışverişidir. İnsanların en önemli geçiş dönemlerinden biri olan ev-

lilik ve evliliğe bağlı olarak sunulan hediyeler, insanların duygularıyla birlikte toplumların da gelenek ve göreneklerini yansıtmaktadır. Evlilik müessesesinin gerek dinî kurallara gerekse toplum kurallarına göre kutsallık arz etmesi, evlilik öncesi ve sonrasındaki uygulamaları da kutlu bir gelenek haline getirmiştir.

Bu çalışmamızda, Kazak Türklerinde evlenme geleneğine bağlı olarak geçmişten günümüze uygulanan hediye alışverişini örf ve âdetler doğrultusunda değerlendireceğiz. Aynı zamanda Kazak Türklerindeki hediye uygulamaları ile Türkiye'nin çeşitli illerindeki hediye uygulamalarını evlilikteki aşamalara göre başlıklar altında örneklerle karşılaştıracğız.

1. KIZ İSTEME VE KALIN/KALIM

Türk kültüründe aile kurmak, soyun devamını sağlamak ve toplumun gereklerini yerine getirmek amacıyla evlilik şart görülmüştür. Toplumları ayakta tutan bireylerdir. Bir toplumda zihinsel ve bedensel açıdan sağlıklı bireylerin yetişmesi için de aile kurmak gerekmektedir. Aile kurmanın ilk aşaması evlilik, evliliğin ilk aşaması da kız istemedir. Bu başlık altında kız istemeye bağlı olarak hediyeleşme geleneği üzerinde duracağız.

Kazak Türklerinde kızla erkek tarafının anlaşmasıyla birlikte hediyeleşmenin ilk adımları da atılmış olur. Sonraki dönemlerde de hediye alışverişi karşılıklı olarak devam eder. Erkek tarafından bir grup, kızı istemeye gider. Kızı istemeye giden erkek tarafı, kızın babasına iyi cins bir at götürür. Kız tarafının istediği hediyeler, düğün için alınacaklar ve “kalım/kalın” adı verilen başlık parası hakkında konuşmalar yapılır. Kalım genellikle büyük baş hayvan olur. Deve, hızlı at, pahalı halı, elmas kılıç, kürk vb. gibi değerli bir eşyayı kalım olarak verebilirler. Kızın babası da iste-

meden sonra oğlana “çapan” adı verilen bir giysi gönderir. Erkek ve kız tarafı her gidiş gelişte birbirlerine hediyeler verirler. Oğlan kimsesizse, parası yoksa kızı ister, ama başlık parası yerine kız tarafına gidip işçi olarak çalışır. Maddi durumu kötü olan aileler ise beşik kertmesi yaparlar. Böylece kız beşikteyken hazırlıklara başlanmış olur. Beşik kertmesi yapan ailelerde erkek tarafı kız tarafına başlık parası olarak büyük baş hayvan verir. Kız tarafı da yavaş yavaş çeyizi hazırlar. Zenginler genellikle beşik kertmesi yapmazlar (K2, K3).

Kazakistan'da kız istemeye çok kalabalık bir şekilde gidilir ve orada birkaç gün kalınır. Ancak kız evinde uyunmaz. Hatta uyuyan kimselerin saçı yastığa, kıyafetleri de yatağa dikilerek onlara ceza verilir. Kızın babası, kızını istemeye gelenlere “kiyit” adı verilen hediye ve sürü verir. Özellikle oğlanın babasına da üzerine binilen iyi cins bir at, “çapan” adı verilen geleneksel Kazak giysisi verilir (K6). Kiyit, Kazaklarda hâlâ yaşayan bir gelenektir. Dünürlüğün asıl işareti sayılan kiyit, bir yakasına kunduz kürkü geçirilmiş giysi, kurt kürkünden yapılmış bir palto, güzel bir halı ya da kıymetli başka bir eşya olabilir (Köse, 2001: 135). Kiyit'i genel olarak, Kazakistan'da kız istemeye gelenlere verilen hediye olarak tanımlayabiliriz. Bu hediye, dünürlük ve akrabalık bağlarının pekişmesini sağlayan daha çok asil isteme sırasında verilen bir hediyedir. Kazakistan'da hediye alışverişi tek taraflı gerçekleşmez. Hem kız tarafı hem de erkek tarafı, yarışırçasına birbirine en ağır hediyelerden verir. Hatta kız tarafı, erkek tarafına göre daha çok hediye verir.

Kazakistan'da kız, resmen istemeye gidildiğinde ona baştan ayağa kıyafetler, yengelerine güzel kumaşlardan hediyeler alınır. Ayrıca koyun, at, inek gibi maddi durumlarına göre hediye ya da

para da götürürler (K3). Kız verildikten sonra oğlan, kızı görmeye gider, giderken de kız tarafının istediği hediyeleri götürür. Hediyeleri götürdüğü zaman da oğlana kıyit verilir. Kızın babası oğlana çok pahalı giysi, at için malzeme veya büyük baş hayvan hediye eder (K6).

Görüldüğü üzere kız evine ilk gidiş, kızın ailesiyle konuşma, kızı isteme hediye eşliğinde gerçekleştirilir ki bu da hediyein önemini göstermektedir. Zira böyle önemli bir günde önemli bir konuşma hediyesiz gerçekleştirilmez. Her aşama hediye ile güzelleştirilir. Hediye burada bir bakıma destek ve güçtür. Erkek tarafı kız tarafına gücünü sözlerle ifade etmek yerine daha etkili ve inandırıcı olacağını düşündüğü için hediyelere başvurmaktadır.

Göçebe toplumlarında belki de en değerli hediye attır. Zorlu hayat koşullarında insanların en büyük yardımcısı, sırdaşı, dostu at olmuştur. Sıkıntılar, zorluklar, engeller daima at sayesinde atlatılmıştır. Bu sebeple Kazak Türklerinde de hesaplar at üzerinden yapılır ve özellikle eskiden Kazakistan'da durumu iyi olan aileler kız görmeye gittiklerinde kızın ailesine yardımcı olsun diye sürüyle at verirler.

Nitekim Aksoy da Kazaklarda "kalın"ın, at üzerinden hesaplandığını ifade eder. Çünkü Kazaklarda atın çok büyük bir saygınlığı vardır. Kalın ödenmeden evlenme de olmaz. Bu sebeple erkek çocuk, küçük yaşlardayken babası da kalın hazırlıklarına başlar (Aksoy 1996: 101).

Kazakistan'da ancak başlık ödenildikten sonra oğlan kızı görebilir (K2). Bu da başlığın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca Kazakistan'da kız, başlık parası verilerek alındığı için nişanlıyken ölse bile yerine baldız alınır. Çünkü başlığı verilmiştir ve artık oğlan

evine aittir. Eğer kızın kocası ölürse erkek tarafından biriyle evlenmek zorundadır (K2). Türkiye'de de bu gelenek zayıflamış olmakla birlikte kırsal kesimlerde hâlâ böyle evliliklere rastlanmaktadır.

Türkiye'de de evlenme âdetleri ve bu âdetlere bağlı olarak gerçekleştirilen hediye alışverişi Kazakistan'dan pek farklı değildir. Anadolu'nun hemen hemen bütün şehir ve köylerinde birbirinden az çok değişiklik gösterse de genellikle benzer uygulamalar yapılmaktadır. Ancak Türkiye'de kalın yani başlık parası isteme geleneği oldukça zayıflamıştır. Sadece Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin bazı köylerinde bu gelenek devam etmektedir.

Elazığ'ın köylerinde başlık/kalın, gelin olacak kızın ailesinden kaynaklanan statüye, bir de gelin olacak kız isteyenlerin statüsüne göre belirlenen bir sosyo-kültürel değerdir (Aksoy 1996: 108). Elazığ'da başlık parası yerine daha çok "süt parası" verilir. Başlık parası istemeye utanan kimseler, süt parası isterler.

Bingöl'de başlık parası olarak, kız istemeden sonra hediyein miktarı bildirilir ve oğlan evi tarafından belli oranda başlık parası, at, tüfek, tabanca, radyo, televizyon, saat gibi hediyeler verilir (Alay 2003: 16). Kız istemek için oğlan evi tarafından hazırlanarak kız evine götürülen ve kızın babasına sunulan hediye paketine Bingöl'de "dil bağı" adı verilmektedir (Alay 2003: 15).

Yozgat'ta da kalın vardır ve buna "günsalık" adı verilmektedir. Günsalık, kız evinin çeyiz hazırlaması için oğlan tarafından kız tarafına verilen paradır (Aksoy 1996: 112). Rayman da Yozgat'ta kızın getireceği çeyize, kızın düğün harcamalarına karşı erkek tarafının vereceği para, mal, büyük baş hayvan ayrıca

buna benzer değerlere başlık dendiğini ve başlığın aile reisine ödendiğini ifade eder (Rayman 2004: 293).

Kazakistan'da kızın babası kızını vermeye razı olursa karşılıklı hediyeleşmeler artarak devam eder. Ailenin büyüğü kızı gerçek anlamda istemeye gider. İstemeye giderken de yine birtakım hediyeler götürülür. Kızı istemeye anne baba değil, aileden büyükler gider. Eğer kız verilirse oğlanın babası o zaman gider ve düğün tarihi ile düğündeki hediyeler hakkında konuşulur. Ailelerin maddi durumuna göre az, orta ya da çok büyük hediyeler verilir. Maddi durumu iyi olan aileler hediyeleri deve ve yavrusuyla bazen de at ve yavrusuyla gönderirler. Kazakistan'da erkekler bütün bunları yerine getirmek için uzun yıllar çalışmak zorunda kalırlar ve genellikle kırk yaş civarında evlenebilirler. Gelecek ve gelenekler onları geç evlenmeye bir bakıma zorlamıştır (K2). Ancak bu zor şartlar ve uygulamalar aileden aileye değişiklik göstermektedir. Bazı ailelerin istekleri diğerlerine göre çok daha ağırken bazılarınınki oldukça rahattır (K3). Yozgat'ta da oğlan tarafının başlık parasını temin etmeleri uzun sürünce düğün de uzar (Rayman 2004: 308).

Kazakistan'da hediye olarak hayvan verilirken 20 sayısı üzerinden hesaplama yapılır. Aile hem hediye hem de başlık isteyebilir. Bu durumda da 7 ile biten miktar kadar hediye verilir. 27 deve, 37 at vb. Genelde hediyeler karşılıklı olarak verilir. Sadece başlık parasının karşılığı verilmez. Çünkü o, hediye olarak kabul edilmez (K2). Kazak Türklerinde 7 sayısı çok kutsaldır. Bir şeyin miktarı 7 olursa onun daha iyi, daha kutlu olacağına inanılır. Aynı şekilde 9 sayısı da kutsaldır. Hediyeler adlandırılırken bir dokuz, iki dokuz şeklinde adlandırmalar yapılır (K3). Kazak Türklerinde eski Türk geleneğinden gelen ve rakamlara yüklenen

sembolik anlamlar devam ettirilmektedir. Sosyal hayatın her aşamasında olduğu gibi evlilikte de kişilerin, hediyelerin tek sayıda olmasına dikkat edilir. Özellikle, alınan hediye sayısının içinde mutlaka 7 ve 9 sayısının olması istenir. Bu şekilde alınan hediyelerin daha kutlu olacağına ve yeni evlilere uğur getireceğine inanılır.

Kazakistan'da olduğu gibi Fırat Havzasının hemen hemen her yerinde kız istemeye giderken hem erkek tarafı hem de kız tarafı bazı hazırlıklar yapar. Erkek tarafı çeşitli hediyeler, kuruyemiş, meşrubat, çikolata gibi şeyler olarak kız evine gelir. Kız istemeye gidilirken alınan hediyeye "dil bağı" denmektedir (Çopuroğlu 2000: 179).

Kadirli ve Sumbas'ta ise oğlanın ailesi kız evine nişan tarihini belirlemeye gittiğinde takı konusunda istekler konuşulur. Oğlan evi maddi gücüne göre altınlar alır. Bunun dışında oğlan tarafı kıza, kız tarafı da oğlana "pırtı kestirir". Pırtı kestirme adı altında kıza, elbiselik, gömleklik, eteklik kumaş, başörtüsü, iç çamaşırı, çorap, mendil, pijama/gecelik, ayakkabı, çantadan oluşan bir valiz hazırlanır. Oğlana hazırlanan valizde ise kız tarafından işlenen gömlek, yelek, para kesesi, tütün kesesi, elbiselik kumaş, pijama, ayna, traş takımı, terlik, ayakkabı, çorap, kolonya gibi hediyeler bulunur (Şimşek 2003: 140).

Görüldüğü üzere Kazakistan'da ve Türkiye'de kız isteme ve başlık merasimleri aşağı yukarı aynıdır. Kız istemeye giderken aynı uygulamalar devam etse de başlık parası/kalın/kalım olarak adlandırılan ve erkek tarafından kız tarafına yüklü miktarda verilen para ya da hediye, kırsal kesimler dışında pek fazla görülmemektedir. Kız ve erkeğin anlaşarak evlenmesi, ekonomik şartlar başlık parası geleneğinin kalkmasına sebep olmuştur.

2. SÖZ KESME/NİŞAN

Kız isteme ve kalımdan sonra söz kesimi ve nişan merasimi olur ki bu aşamalar da başından sonuna kadar hediyelerle renklendirilir. Bazı yörelerde “şerbet” ya da “yüzük” adı da verilen söz kesme merasimi, nişandan ayrı yapılırken bazı yörelerde nişanla birlikte yapılır.

Kazakistan’da eğer kız tarafı kızlarını vermeye razı olurlarsa kızı küpe takılır. Küpe, kızın sahiplenildiğini, sözlü olduğunu göstermek amacıyla takılır. Söz kesildikten bir süre sonra âdet olduğu üzere kızın babası da oğlan evine gider ve oradan da hediye alır (K3). Türkiye’de kız istendikten sonra söz kesilir ve söz işareti olarak da hem kızı hem de erkeğe yüzük takılır. Ancak Kazakistan’da farklı olarak yüzük yerine küpe takılmaktadır.

Kazakistan’da kız istemeye gidildiğinde küpe yerine yüzük de takıldığı olur. Erkek tarafı kız istemeye gittiğinde birinci kapıda kızın yengeleri, ikinci kapıda teyzeleri, üçüncü kapıda da halaları bekler ve damattan “ayak bastı parası” alırlar. Bu aşamada damattan büyük küçük her türlü hediye istenir (K7).

Türkiye’nin bütün bölgelerinde Kazakistan’daki gibi hediyeleşmeye oldukça önem verilir. Erdentuğ da Türkiye’de evlenme ile ilgili göreneklerden hediye verme ve alma göreneğinin bir akrabalık vazifesi olarak görüldüğünü, sadece evlilik için değil, nişan merasimi için de erkek ve kız tarafının birbirlerine hediyeler verdiğini, bu hediyelerin sinilere toplanıp, takdiminin de aleni olarak yapıldığını ifade eder. Takdimi yapılan hediyeler de ya bir eşya ya da paradır (Erdentuğ 1977: 72).

Kazak Türklerinde olduğu gibi Türkiye’de de oğlan evi, kız evine giderken eli boş gitmez. Elazığ’da söz kesimine giden oğlan evi, kız evine limon, şeker, kahve, bisküvi gibi malzemeler ile geline

bilezik götürür. Kızın ailesi tarafından yapılan şerbet sürahiye konulur, sürahinin ağzına bir şifon bağlanır ve ertesi gün oğlana gönderilir. O sürahi ve örtü, oğlan evinde kalır (K1).

Kadirli ve Sumbas’ta kız istemeye giderken oğlan tarafından tatlı, lokum, bisküvi, şeker, çikolata gibi tatlı bir yiyecek götürülür, işlerin tatlılıkla ilerlemesi için özellikle tatlı olmasına dikkat edilir (Şimşek 2003: 140). Söz kesiminde ya da düğünün öncesi ve sonrasında erkek tarafından tatlı getirilir ki gelinle damadın arası daima tatlı olsun, ömürleri tatlılık içerisinde geçsin.

Trabzon’da nişandan üç gün önce kız evine şekerle dolu bir sele gönderilir. Ayrıca bir de nişan takımı adı verilen iç çamaşırı, gecelik, elbiselik, bir çift terlik, çorap ve makyaj takımı gider (Erdentuğ 1977: 73).

Sumbas’ta ise sebebi bilinmez ama tatlı yerine söz pilavı yapılır. Kız tarafı kabul ettikten sonra oğlan tarafı hindi veya horoz kesip suyuna pilav yapar. Pilav da hep birlikte yenir (Şimşek 2003: 140).

Samsun’da da nişan takmaya giden erkek tarafı, kız tarafına hediyeler götürür. Kız tarafından oğlan evine; şerbet olan bir sürahi, mendil ve ayrıca nişan hediyeleri gönderilir. Nişanın ertesi günü de kız evinde yemek yenir ve eğlenilir (Erdentuğ 1977: 74). Kazakistan’da da kız tarafı nişan sırasında yemek verir (K1). Nişandan önce ve sonra yemek verilmesi ile misafirlerin gönlü hoş tutulur, duaları alınır. Yeni çiftlere bolluk ve bereket gelmesi istenir.

Yozgat’ta nişanlanacak olan kıza, oğlan evi tarafından elbise, takı gibi hediyeler alınır. Oğlan tarafına yakın bir kadın da kıza gelen hediyeleri söyler. Buna “saçı okuma” denir. Nişandan sonra kız evi, oğlan evine çerez, meyve, yemeni, gömlek, atlet gönderir. Oğlan evi

de bu hediyeleri kendi akrabalarına dağtır. Damat, nişanda bulunmadığı için nişandan sonra kız evi, damada takım elbise, iç çamaşırı, yüzük; annesi ve yakınlarına da hediyeler gönderir. Ayrıca çörek yapıp, tavuk da keserler. Önceden oğlan evine haber verildiği için oğlan evi de yemek hazırlar. Bu arada damadın hediyeleri bir sini içine konularak gönderilir. Erkek tarafı da düğün gününe kadar kız evine hediyeler gönderir (Rayman 2004: 294-296).

Kazakistan'da söylenmiş kızlar, elmaslarla, altınlarla süslenmiş uzun bir şapka takarlar. Kızın başında şapka görenler onun sözlü olduğunu anlarlar. Onu görmeye gelenler de kızın başından gümüş para atarlar (K2). Elazığ'da da eskiden sözlü kızlara değil ama gelinlerin başına süslü şapkalar takılır ve onu görmeye gelenler başından aşağı paralar atarlardı (K1). Yozgat halkının düğünlerinde de gelinin başına bir fes geçirilir. Fesin başına da "poşu" adı verilen rengarenk tülbenler örtülür (Rayman 2004: 309). Fırat Havzası Akbuğday'da, istemeden birkaç gün sonra söz kesiminde yüzük takıldıktan sonra erkek tarafı kıza yazma hediye eder. Bu yazma, gelinin başının bağlandığını sembolize eder (Çopuroğlu 2000: 182). Bütün bu emareler sözlü olmanın, başı bağlı olmanın emareleridir.

Kadirli ve Sumbas'ta nişanda, nişanlı çiftlere hediyeler takılır. Daha çok altın ve para takılmakla birlikte bunlara ilaveten elbiselik, gömleklik, tabak, bardak, fincan gibi hediyeler de verilir. Nişanda takılan hediyeler bir bakıma borçlanmadır. Nişan sahipleri de nişana katılanların davetlerine katılmak ve hediye götürmek zorundadırlar. Kıza takılan bu para ve altınlarla da eksik kalan çeyiz tamamlanır. Kız evinde yapılan nişana iki tarafın da tanıdıkları gelir ve kıza alınan hediyeler bir siniye dizilir ve

herkesin görmesi sağlanır (Şimşek 2003: 141). Kayseri'de oğlan tarafından nişana davetli olarak gelenler geline hediye getirirler. Gelin de düğünden sonra nişanına gelenlere hediye götürür. Buna da "yol" adı verilir (K5). Elazığ'ın bazı köylerinde ise nişanda yere bohça serilir. Misafirler getirdikleri hediyeleri bohçanın üzerine bırakırlar. Gelin böylece eksik olan çeyiz eşyalarını tamamlar (K1).

Bingöl'de nişanın ardından kız evi, bir tepsinin içine şerbet, lokum, kolonya ve damat için alınmış yüzük koyarak oğlan evine gönderir. Donatılan bu tepsiye "nişan başı" veya "şeker başı" adı verilmektedir (Alay 2003: 17).

Türkiye'nin pek çok ilinde nişan ile düğün arasına bayram girerse kıza bayram hediyesi gönderilir. Bu hediyeler çamaşır, kıyafet, altın gibi eşyalardır. Kurban bayramında ise süslenmiş ve boynuna altın takılmış kurbanlık koç hediye olarak götürülür. Elazığ'da da kız evi, nişandan sonra genellikle damada, ailesine ve akrabalarına hediyeler gönderir. Elazığ'da nişan ve düğün arasına kurban bayramı denk gelirse kıza kurbanlık koyun gider; kurbanlık, altınla ve kırmızı kurdeleyle süslenir. Kimi zaman da rengarenk boyanır. Kurbanlık koyun veya koçla birlikte kına da gönderilir (K1).

Düğünlerdeki hediye geleneği anlatmaya dayalı türlerde de karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nden Bamsı Beyrek boyunda Bamsı Beyrek, Banu Çiçek tarafından şart koşulduğu üzere kıza güreşte yener ve onunla evlenmeye hak kazanır. Böylece düğün kutlu olsun diyerek ilk hediyesini kıza verir. Bu hediye yüzdür ve kızla oğlan arasında nişan olur (Ergin 2005: 64). "İbn Sînâ" hikâyelerinde de Ebu Ali Sînâ, padişahın kızına nişan olarak iki yüz kırır-cık tüylü kırmızı deve, iki yüz Arabî at, iki yüz Rûmî gulam, vb. gibi pek çok he-

diye gönderir. Nişandan sonra da bu hediyeleşme merasimi devam eder. Ebu Ali Sînâ, kızın babasına kırk gün boyunca, her gün sihirle ortaya çıkardığı muhteşem hediyeler gönderir ve halkı kendisine hayran bırakır (Şenocak 2005: 196).

Türk kültüründe hediyeleşmenin anlamına uygun bir şekilde yerine getirildiği, örneklerden de anlaşılmaktadır. Görüldüğü üzere düğüne bağlı olarak sunulan hediyeler sadece sözlü gelenekte değil roman, destan, hikâye gibi anlatmaya dayalı türlerde de yaşatılmaktadır.

Hem Kazakistan'da hem de Türkiye'de kız istendikten sonra söz kesilir. Söz kesimi ve nişan bazı yerlerde beraber, bazı yerlerde ayrı ayrı yapılmaktadır. Söz kesimine giderken tatlı konuşmak amacıyla mutlaka tatlı yiyecek ve içecek gider. Ayrıca geline ve ailesine bazı hediyeler alınır. Nişandan önce daha çok oğlan evi, nişandan sonra kız evi hediye alır. Bu hediyeler karşılıklı olarak sunulur. Hediye alışverişi çeyiz ile devam eder.

3. ÇEYİZ

“Kız beşikte çeyiz sandıkta” sözü Anadolu'daki her anne için geçerli hâle gelmiş, kız evladı olan, varlık-yokluk dinlemeden çeyiz hazırlamıştır. Çeyiz, hem kızın hem de ailesinin varlığı, emeği, şerefi, namusu, güvencesi, haysiyetidir. Bu bakımdan kız çeyizine, daha o beşikteyken başlanır.

Kazak Türkleri arasında gelin edilen kıza verilecek olan “düniye mülük” (dünya malı)'e “casav” adını verirler. Kazaklar kız çeyizine büyük önem verdikleri için kıza her çeşit iyi eşya alınır. Bu eşyalar kızın kendi evinde kullanacağı eşyalardır (Köse 2001: 125).

Kazakistan'da çeyize önem verildiği için kızın şapka, altın, kıyafet, tabak, çanak gibi pek çok çeyizi olur. Kızın çeyizi, oğlan evinden gelenlerle birlikte gönde-

rilir (K2). Türkiye'nin hemen hemen her yerinde olduğu gibi Elazığ'da da kızın çeyizi, oğlan evi tarafından alınıp yeni evine götürülür. Oğlan evi gelip çeyizi almadan, kız tarafı çeyizi götürmez.

Kazakistan'da kız tarafı yatak, yorgan, yastık yapar. Kız annesi kızın bütün ev ihtiyacını hazırlar. Örtüleri, güzel desenlerle, örneklerle işler. Kız evi kızlarına dört mevsimlik kıyafetini baştan aşağı çeşit çeşit alırlar. Bunlar mağazadaki gibi sergilenir (K3). Türkiye'de de kızın ailesi tarafından el işleri, yatak, yorgan gibi işler yapılır ve bunlar “çeyiz serme” adı altında sergilenir. Türkiye'de el işleri sergilenirken, Kazakistan'da daha çok kıyafete ağırlık verilir. Elazığ'da kız tarafı kızın çeyizini serer. Bu durumda da çeyiz görmeye gidenler hediyeler götürürler. Kız, düğünden sonra bu çeyizlerin bir kısmını kendisi kullanır, bir kısmını da damadın yakınlarına dağıtır. Elazığ'da kızın çeyizine paha biçilir ve onun değeri ayrıntılı bir şekilde yazılır. Çeyiz, kızın kendi değeri, güvencesidir. Ayrılma gibi bir durumda kızın çeyizinin değerini oğlan evi ödemek zorundadır (K1). Bingöl'de de gelin olacak kızın dantel, oya, mutfak eşyası, mobilya vs. gibi çeyizi vardır (Alay 2003: 20).

Kadirli ve Sumbas'ta da kız doğduğu gündün düğüne kadar çeyiz hazırlıkları yapılır. Kızın çeyizi oğlan evine götürülür ve çeyiz serilir. Çeyiz götürülürken gelinin erkek kardeşi sandığın üzerine oturarak oğlan tarafından para alır (Şimşek 2003: 142-143). Kayseri'de de kız evinden kızın eşyaları alınmaya gidildiğinde sandık açılmadan kız tarafından birileri sandığın üzerine oturur, gelin evden çıkmadan önce kapı kilitlenir, bunun üzerine oğlan evinden bahşiş istenir (K5). Kars Sarıkamış'ta armağan, Gümüşhane Kelkit'te erkek tarafının kız tarafına verdiği eşya olarak geçer ki bunun genel adı “halât”tır. Halât

bölgelere göre el değiştiren hediyelerdir. Bazen damadın geline, bazen damadın, kızın erkek kardeşine verdiği hediyedir. Erzincan'da kız tarafının yakın akrabaları için erkek tarafından aldığı hediyelere ise "haliyet" denilmektedir (Aksoy 1996: 126-127). Elazığ'da da bu âdet "gardaş haleti" olarak bilinmektedir. Gelinin kardeşine, tabanca, para ya da elbiselik kumaş hediye edilir. Kardeşe hediye verilmezse; kardeş, kız kardeşini yani gelini içeriye kapatır ve geri vermez (K4).

Çeyizde hazırlanan en güzel hediyeler kayınvalideye verilir. Çünkü oğlanı o büyütüştür. Damat bohçası da en güzel bohçadır. Özenip bezenip hazırlanır. Bohçada, gelinin bizzat kendi elleriyle işlediği hediyeler vardır (K4). Bu da gelinin oğlana verdiği değeri, sevgiyi göstermesi bakımından önemlidir. El emeği ve göz nuruyla işlenmiş en güzel hediyeler damada sevgiyle sunulur.

Kazakistan'da ve Türkiye'de çeyiz hazırlıkları, çeyiz serme ve çeyize hediye götürme aynıdır. Kız tarafı, kızlarının kullanacağı ve erkek tarafına verilecek hediyeleri önceden hazırlar. Bu hediyeler, düğünden sonra erkek tarafına, düğünde getirdiği hediyeye göre dağıtılır.

4. DÜĞÜN ÖNCESİ

En önemli aşama olan düğün merasimi gerçekleşmeden önce hem kız tarafı hem de erkek tarafı birtakım hazırlıklar yapar. Bu hazırlık aşamasında da hediyeleşmeler olur. Ayrıca düğündeki hediyeleşmeler için ön hazırlıklar tamamlanır.

Kazakistan'da kız, düğünden önce akrabalarını görmeye, onlarla vedalaşmaya gider. Akrabaları hediyeler verirken kız da orada mutlu günler geçirdiğini, onları çok sevdiğini ve özleyeceğini anlatan acıklı şarkılar söyler. Gelini almak üzere oğlan evinden gelirler. Güneş doğuşuyla birlikte gelini oğlan evine

gönderirler. Böylece yeni doğan günle birlikte yeni bir hayata da başlamış olurlar. Oğlan evinden gelenlerin sayısı 5, 7, 9 gibi tek sayıdadır. Güneş doğana kadar eğlence yapılır ve herkese hediyeler dağıtılır. Damat, kızı alınca arkadaşları ve yakınları; "Ne kadar süslüsün." diye damadı kızdırırlar. Damadı kızdırmak amacıyla kendisi, atı ve giysisi için her türlü kötü veya mizahi şey söylenir. Ancak bu arada damadın hiç sesi çıkmaz, sesini çıkarırsa ceza verilir ve ondan hediye istenir. Ayrıca damat, hediye olarak bütün çocukları atıyla gezdirir, kim ne hediye isterse onu vermek zorundadır (K6).

Kazakistan'da damat, düğün için büyük baş hayvan, çerez, pahalı kumaş, çay gibi hediyeler getirir. Ayrıca kızın annesine, temiz süt emzirdiği ve kızını bugünlere namuslu bir şekilde getirdiği için süt hakkı olarak hediye verir ve anneye, istediği hediyelerden alır. Kızın babasına da at, deve gibi hediyeler götürür. Damat, düğün için istenilen hediyeleri getirdikten sonra kızı gizli bir şekilde görme hakkına sahiptir. Aslında herkes bu görüşmeyi bilir, ancak yine de gizli bir şekilde görüşülür. Damadın geleceği önceden bilindiği için sofraya kurulur. Bu sofrada da bütün akrabalarla tanışma ve karşılıklı olarak hediyeleşme olur.

Kız ve oğlanın ilk görüşmesinde kız, namuslu, temiz olduğunu göstermek amacıyla oğlana baş örtüsü, kardeşlerine de ayrıca hediyeler verir. Damat ise kıza değil ama yanındaki akrabalarına hediyeler verir (K2). Evlenmeden önce "yörük" adında bir çadır hazırlanır. Oğlan, kızı görmek ve yakından tanımak amacıyla oraya girer. Girerken kapıda bekleyen kadına hediyeler verir. Bu buluşmadan sonra kızın annesi ve babası oğlana at ve ata giydirilmek üzere giysiler verir. Oğlan da bunları düğünde kullanır (K2).

Kazakistan'da evi erkek tarafı, evin içindeki bütün eşyaları da kız tarafı alır. Erkek tarafı ayrıca binek olarak at veya araba da alır (K7).

Elazığ'da düğünden önce "pazarlık" adı verilen alışverişte geline ihtiyacı olan her şeyin (altın, kıyafet, ayakkabı, çanta, çamaşır vs.) en iyisi alınır. Ayrıca gelinin anne ve babasına, kardeşlerine de hediyeler alınır. Kız tarafı da alınan bu hediyelere karşılık, damada bir bohça hazırlarlar. Bu bohçada elbiselik kumaş, gömlek, pijama, iç çamaşırı, çorap, secade, havlu, işlenmiş mendil gibi hediyeler yer almaktadır.

Eskiden misafirleri düğüne çağır- mak için davetiye yerine okuntu dağıt- ma geleneği uygulanmaktaydı. Günümü- zde davetiyenin yaygınlaşmasıyla okuntu dağıtma geleneği yok denecek kadar azalmıştır. Bu gelenek, Kadirli ve Sumbas'ta da sadece dağlık köylerde devam etmektedir. Okuntu olarak yakın akrabalara daha çok elbiselik kumaş gönderilirken, diğer davetilere basma, baş örtüsü, havlu, çorap, bardak gibi hediyeler gönderilir. Okuntu ile düğüne davet edilenler, okuntunun büyüklüğü- ne göre hediyeler götürürler. Kız evine daha çok evde kullanabilecekleri eşya- lar, erkek tarafına ise küçük baş hay- van, fasulye, çay gibi gıda ürünleri ya da para götürülür. Bazı bölgelerde okuntu dağıtan okuyucuya da hediyeler verilir (Şimşek 1993: 142). Yozgat'ta da insan- ları düğüne çağırınlar, misafirlere hem akide şekeri dağıtır hem de düğün tari- hini ve saatini söylerler (Rayman 2004: 308). Elazığ'da misafirleri düğüne çağı- ran kimselere de bulgur, yumurta, çay, şeker gibi hediyeler verilir. Bu kimsele- re "okucu" denir. Genelde durumu kötü kimseler seçilir ki *okucu* adı verilen bu kimseler bir kısım ihtiyaçlarını gidersin (K4).

Elazığ'da düğünden önce erkek ta-

rafından bir grup, kız tarafına gider. Orada kına gecesi yapıp eğlenirler ve o gece orada kalırlar. Ertesi gün de dünür- cüler gelip, gelini alıp dönerler. Gelini alırken kız tarafının evinden herkes bir eşya alır. Daha çok metal eşyaları alma- ya özen gösterirler. Kız tarafı bu âdeti bildiği için evdeki her şeyi saklar. Bunun üzerine genellikle duvardan bir çivi çıkarılır ve kızın yeni evinin duvarına çakılır (K4). Bunu yapmalarının sebebi de gelin- nin evine çivi gibi bağlı ve sağlam olma- sını sağlamaktır. Duvardan çıkardıkları çivi, kızın gücü ve ağırlığıdır. Bir bakıma onun baba evine bağlılığı, baba evindeki gücü de alınmaktadır. Gelinin evlendik- ten sonra baba evine sık sık gitmesi hoş karşılanmaz. Onun için de bu âdet uygulanır. Çivinin duvara bağlılığı gibi kızın da evine bağlı olması arzu edilir. Kadirli ve Sumbas'ta da gelin götürülürken âdet olduğu üzere kız evinden küçük bir mut- fak eşyası çalınır. Bu eşya daha sonra geline para karşılığında verilir (Şimşek 1993: 149). Gelinin evinden alınan eşya- nın uğur getireceğine inanılır.

Kazakistan'da yapılan düğünlerde gelini almaya geldiklerinde kız, arkasına yani geçmiş hayatına hiç bakmayacaktır. Önünde oğlan tarafı, ortada kız tarafı, ar- kada da genç, yakışıklı bekârlar vardır. Köylerden atlarla geçilir. Bazıları alayı durdurup hediye isterler. Daha çok kızın annesinden hediye istenir. Asıl amaç ise yeni evlenenlere mutluluk dilemektir (K1). Türkiye'de bu gelenek hâlâ devam etmektedir. Buna da "yol bağlama" den- mektedir. Gelin ve damadın akrabaları ya da gelin alayı durdurulup para, hedi- ye istenir. Bu sebeple damadın yakınları da kendilerini durduran kimselere ver- mek üzere önceden zarflar içine paralar koyup hazırlarlar. Ancak çoğu zaman gelin alayı para verse de alayı durduran kimseler para almaz, mutluluk dileyerek yollarına devam etmelerini isterler.

Elazığ'daki eski âdetlere göre düğünden önce gelinliği ve gelinin elbiselerini dikmek üzere eve terzi gelir. Terzi ortaya kumaş koyar ve "makas kesmiyor" der. Hem kızın hem de oğlanın annesi makas parası atarlar (K4). Günümüzde ise gelin arabasının kapısı açılmaz, pastayı bıçak kesmez, kamera çekmez, kaset kameradan çıkmaz, davul çalmaz gibi değişik yollara başvurulur para istenmektedir.

Kazakistan'da düğünden önce kızı almaya giderler. Kızı yolcu etmek için mahalleden, köyden bütün yakınlar gelirler, şarkılar söyleyip, eğlence yaparlar. Kızı vermemek için her türlü zorluk çıkarılır ve bu zorluklar para ya da hediyelerle atlattır. Kızı ilk defa göstermek için para veya hediye istenir. Kız "sınsuğ" adı verilen acıklı şarkılar söyler ve herkesi ağlatır. Kız, evinden ayrılırken arkaya bakmadan gitmelidir. Kazak Türklerinde buna çok önem verilir. Eğer arkaya dönüp bakarsa geri döneceğine inanılır (K3). Elazığ'da da buna benzer olarak düğünden önce kına gecesi yapılır. Bu gecede gelinin avucuna kına yakılır. Bu şekilde gelin, kocasına adanmış, ona verilmiş kabul edilir. Kayınvalide, sembolik olarak elini açmayan geline, avucunu açması amacıyla altın verir. Geceye gelenlere de kına hediye edilir. Avuç içine yakılan bu kınanın şifa, hayır, bereket, uğur getireceğine inanılır. Kazakistan'da gelinin söylediği acıklı sınsuğlara karşılık Elazığ'da da kına türküleri yakılmaktadır.

Kazakistan'da gelin eskiden atla, günümüzde ise arabayla alınıp erkek evine getirilirken yüzüne de kayınvalidesi tarafından büyük beyaz bir başörtüsü örtülür. Bu beyaz örtü, temizliğin, saflığın, paklığın sembolü olur. Gelin de oğlan evine temiz, saf, iyi olarak gelsin denir. Gelin, perdelerle süslü bir yerde başındaki örtüyle oturur. Yanında

arkadaşları ve kendi akrabalarından genç kızlar vardır. Hava çok kararmadan kızın yüzünü açma merasimi olur. Bu merasimi ozan yapar. Ozan, ailenin büyüklerinden başlayarak aileyi tanıtır. Tanıtma sırasında selamlaşma da olur. En büyükten en küçüğüne kadar herkese selam verir, sonra yüzü kayınvalide tarafından açılır. Gelinin yüzü ilk açıldığında karşısında kimi görürse onunla arasının çok iyi, çok tatlı olacağına inanılır. Bu bakımdan da gelinin yüzü, kayınvalide tarafından açılır. Selamlaşma sırasında isimler söylendiği için ozanın önündeki tabağa para bırakılır. Yüz açmaya "bet aşar" denir. Gelinin yüzü açıldıktan sonra başına küçük bir örtü örtülür. Yeni gelinin başı açık olmaz. Yeni evlendiği belli olsun diye böyle bir örtü örtülür. O akşam gençler ve büyükler ayrı ayrı oturur. Amaç eğlencedir, ama bu arada gelinin elinden ilk çayı içilir. Bu şekilde gelinin marifeti ölçülür. Gelin çay verince büyükler de dua ederler. Çaylar bitince de tepsiye para bırakılır. Bu paranın da eve ve yeni evlilere bereket getireceğine inanılır (K3).

Düğün öncesinde gerçekleştirilen hediye uygulamaları da kız isteme, söz kesme, çeyiz safhalarında olduğu kadar anlamlıdır. Düğüne karar verilip, düğün oluncaya kadar her aşamada hediyeleşme devam eder.

5. DÜĞÜN

Aile kavramı ve aile kurmanın Türk kültüründe kutlu bir yeri vardır. Çünkü gelişmiş bir toplum olmanın ilk şartı aile kurmak ve bu aile düzenini en güzel şekilde devam ettirmektir. Yeni bir ev, aile anlamına gelen evlilik ve öncesindeki düğün ve düğün hazırlıkları da bu bakımdan çok önemlidir. İnsanlar çocukları doğduğu andan itibaren onların düğünü için çalışır, hazırlıklara başlarlar ve düğün günü gelip çatınca her şeyin en iyisini, en mükemmelini sunarlar.

Kazakistan'da maddi durumu çok iyi olmayan ailelerin düğünü bile bolluk içinde geçer. Düğünlerde her çeşit yemek vardır, sıcak yemekler bile dört-beş çeşittir, âdeta kuş sütü eksiktir. Yüz açma merasiminden sonra bazıları düğünü aynı gün, bazıları da ertesi günü yapar. Düğüne en az bin kişi katılır. Gündüz, çeşitli eğlenceler yapılır. Bu eğlencelerin merkezinde de at vardır. At yarışları eğlencelerin en önemlisidir. At yarışlarından birinci gelene çok güzel hediyeler verilir. Erkekler beğendikleri bir kızı atla belli bir mesafeye kadar kovalarlar. Ödül olarak da beğendikleri kızı öperler. Eğer erkek, kızı yakalayamazsa bu sefer de kız, oğlanı kamçıyla kovalar. Merasimlerden sonra akşama düğün yapılır (K3).

Kazakistan'da yapılan düğünlerde erkek tarafı, geline tay verir. Geline yaşlı olmayan bir at verilmesine dikkat edilir (K7). Atın gençliği, asilliği, zerafeti ile gelin arasında bağlantı kurulur. Gelin ve damadın uzun ömürlü olması, at gibi asil ve huzurlu olmaları için tay hediye edilmektedir.

Kazakistan'da yapılan düğünlerde yeni evlilere kim ne hediye götürürse onun bir fazlasıyla gelmesi gerekir. Bire iki gelme âdeti vardır. Çocuklarına da bir fazlası gelsin diye gelen hediye bir fazla hediye gider. Hediyeler sürekli artarak devam eder. Düğünler olabildiğince zengin yaşanır. Âdeta yok yoktur (K7).

Bingöl'de düğüne gelen davetliler, kız evine ve oğlan evine hediyeler götürürler. Kız evine daha çok mutfak ve süs eşyası, oğlan evine ise koyun, keçi, kuzu, yağ, şeker, hububat veya para verilir (Alay 2003: 19). Akşehir ve Sivas'ta düğün akşamı oğlan evinde yemekler verilir buna "baba canı" veya "can görme" denir. Amacı da geçmişlerin ruhlarını anmaktır (Erdentuğ 1977: 84).

Elazığ'da düğün sırasında geline altın ve para gibi hediyeler takılır. Ayrıca gelinin başından aşağı üzüm, leblebi, para, renkli şekerler hediye olarak atılır. Düğün gecesi ise damat tarafından geline "yüz görümlüğü" adı verilen oldukça değerli bir hediye verilir. Yüz görümlüğü almayan gelin, yüzünü damada göstermez (K1). Kadırlı ve Sumbas'ta yapılan düğünlerde damat, düğün gecesi geline yüz görümlüğü takarak yüzündeki örtüyü açar (Şimşek 2003: 153). Kayseri ve çevresinde de düğüne çağrılan davetliler hem geline hem damada para ya da altın gibi hediyeler verirler (K5).

Kazakistan ve Türkiye'de düğünler zenginlik içinde yapılmaktadır. Düğünlerde bolluk ve bereketin simgesi olarak ziyafet vermeye özen gösterilir. Düğünde yeni evlilere mutlaka hediye takılır. Takılan bu hediyeler de gelin ve damadın bazı ihtiyaçlarını karşılar. Düğün merasimi büyük bir zenginlik içerisinde yapıldıktan sonra da hediyeleşme karşılıklı olarak devam eder.

6. DÜĞÜN SONRASI

Düğün merasimini layıkıyla yerine getiren erkek tarafı ve kız tarafı için hediye alışverişi bitmemiştir. Düğün bittikten sonra gelin, öncelikle oğlan evine daha sonra da akrabalarına hediyeler verir.

Kazakistan'da gelin sağ ayakla eve girerken erkek evi tarafından gelinin başından aşağı hediye olarak paralar atılır. Oğlanın annesi orada bulunanlara bir parça beyaz kumaş verir. Onlar da bu parçayı eşit bir şekilde paylaşırlar ve evlerinde sürahilere bağlarlar. Bunu evdeki dişi hayvanlarda bereket olsun, sürülerin nesli devam etsin diye yaparlar. Damat, kızın annesini evine geri götürür, bu arada annesi de damada tekrar hediye verir (K2). Elazığ'da düğün bitiminde gelin eve girmeden önce damat gelinin başından hediyeler atar. Bu he-

diyeleri de etraftaki çocuklar toplar (K1). Atılan bu paralar mutluluk ve bereketin sembolüdür.

Kazakistan'da düğünden sonra "kudalık" başlar. Bu, ailelerin birbirleriyle iyice tanışmasıdır. Düğünden sonra damadın bütün akrabaları gezilir. Bu gezmelerde kızın ailesine kürkten başlamak üzere değişik hediyeler verilir. Kızın ailesi de onlara hediyeler getirir. Hediye olarak daha çok kıyafet başta olmak üzere hayvan vb. hediyeler de götürülür. Bir müddet sonra kız tarafına gidilir. Aynı hediyeleşme orada da devam eder. Kazakistan'da gelin ve damattan daha çok ailelere ve ailelerin kaynaşmasına önem verilir. Herkesin evinde mutlaka yemekler yenilir, hediyeler alınıp verilir. En değerli hediye at olmakla birlikte bazen deve de hediye olarak gider. Az gelirli koyun da götürülebilirler (K3).

Yozgat'ta düğünden sonra gelin, misafirleri uğurlarken onların ellerini öper. Gidenler de geline para takarlar. Bu para geline harçlık olur (Rayman 2004: 296).

Elazığ'da da kız ve erkek tarafının aldığı hediyeler akrabalara gösterilir. Erkek tarafının aldığı hediyeler, daha çok sergilenecek gösterilir. Gelenek zaıyflamış olsa da düğünden sonra yüz açımında gelin, erkek tarafının almış olduğu kıyafetleri giyer ve kendisini görmeye gelen misafirlere gösterir. Elazığ'da düğünün ertesi günü "yüz açımı" adı verilen gün vardır. Bu günde gelin, erkek tarafının aldığı kıyafetleri giyer ve kendisini görmeye gelen misafirlerle görüşür. Misafirlerin başına hediye olarak gelinin çeyizinden alınan yazmalardan örtülür (K4).

Elazığ'da düğünden 15 gün sonra kız evi yeni gelinin evine gelir, sandık açılır ve oğlan evine çeyiz dağıtılır. Sandıklarda oyalı yazmalar, havlular, el işi örtüler, yün çoraplar vs. vardır (K4).

Kazakistan'da oğlanın köyünden gelen bekâr yetişkin kızlar yeni evlileri tebrik etmek üzere gelirler ve yüzük, küpe gibi 'kuttık' (kut getiren hediyeler) adı verilen hediyelerden isterler. Çünkü yeni gelinin eşyaları uğur getirir. Oğlanın annesi, yeni gelinin, hangi eşyayı isterse akrabalara vermesini ister. Bu şekilde de gelinin kibarlığı, cömertliği ölçülmüş olur. Düğünden sonra da damat, kızın anne ve babasına gider ve hediyeler götürür (K6). Elazığ'da da gelinin çiçeği, ya da yüzüğe takılı olan kurdeleden bir parça alınır. Ayrıca gelin evindeki eşyalardan tabak çanak ne varsa alınır. Bütün bunların uğur getireceğine, bekâr olanların kısa zamanda evleneceklerine inanılır.

Elazığ'da düğünden sonra kız evi, oğlan evine su böreği, kuzu kızartma ve baklava gönderir. Gelinin ve damadın arası tatlı olsun diye özellikle tatlı göndermeye dikkat edilir. Yemek yendikten sonra damat, sadıçla birlikte kız evine el öpmeye gider. Damada ne verilirse sadıca da aynı hediyelerden verilir (K4).

Kazakistan'da düğünden sonra gelinin evine gelenler yeni evlilere destek vermek amacıyla ev için hediyeler getirirler. Oğlanın babası da oğluna mal mülk verir. Böylece oğlan, babasından kopmuş, yeni bir hayat kurmuş olur. O zaman da tek başına ayakta durabildiğini göstermek için etrafındakilere büyük hediyeler verir (K2).

Gelin, erkek tarafının akrabalarını gezdiğinde ve yemek yaptığında büyükler geline hediyeler verirler. Gelin özellikle kendisine verilen gümüş paraları saklar ve ilk çocuğu olduğu zaman gümüş paraları çocuğun ilk yıkama suyuna atar. İnanışa göre su, bu şekilde mikrop-lardan arınmış olur. Paraları da çocuğu yıkayanlar paylaşırlar (K2). Düğünde kutsal olarak kabul edilen para eve, akrabalara, çocuklara kadar uzanmakta-

dır. Bu da Kazakistan'da düğünlerdeki hediyein kutsallığını göstermektedir.

Kadirli ve Sumbas'ta da düğünden sonra gelin ve damat, kızın ailesinin yanına gider. Bir süre sonra da kızın annesi hediyeler olarak kızının arkasından hayırlıya gider (Şimşek 2003: 153).

Sonuç olarak, Kazakistan'da evlenmeye bağlı olarak uygulanan hediye âdetleri ile çok hacimli olmaması sebebiyle Türkiye'nin sadece bazı illeriyle karşılaştığımız hediye âdetlerinin büyük benzerlik gösterdiğini hatta hemen hemen aynı olduğunu söylememiz mümkündür. Coğrafya olarak sınırlar çizilmiş olsa da, insanlar birbirlerinden uzakta farklı bir hava teneffüs edip, farklı şartlarda yaşasalar da aynı geçmişten gelmeleri, aynı dili konuşup, aynı tarihi yaşamaları, kültürlerinin ortak olmasını sağlamıştır. Dolayısıyla Türk kültürünü değerlendirirken bağımsız ve sınırları olmayan bir kültür coğrafyası çizmek yerinde olacaktır. Türkiye'nin en büyük yerleşim merkezlerinden en küçük yerleşim yerlerine kadar oldukça benzeşen gelenek ve görenekler, Orta Asya'ya, hatta sınırları tahayyül bile edilemeyen bir coğrafyaya uzanmıştır.

Evlenmeye bağlı olarak uygulanan gelenek ve görenekler geçmişe oranla günümüzde zayıflamış ya da değişikliğe uğramış olsalar da bazı şehir ve köylerde bir kısım gelenekler hâlâ canlı bir şekilde yaşatılmaktadır. Özellikle teknolojinin çok fazla ulaşamadığı köyler, kültür unsurlarını yaşamakta ve yaşatmaktadır.

Kazak Türklerinde ve Türkiye Türklerinde evlenme süresince yapılan hediye alışverişi, gelin-damat ve onların aileleri tarafından en güzel şekilde yerine getirilmeye çalışılır. Evlilik gibi kutsal bir kurum, hediyelerin güzelliği, zerafeti, asilliği, derin anlamı ile daha

kutsal bir hâle gelerek insanları birleştirip bütünleştirme vasfına sahiptir.

KAYNAKLAR

- Aksoy, Mustafa (1996), *Kültür Sosyolojisi Açısından Doğu Anadolu*, İstanbul.
- Alay, Okan (2003), *Bingöl'de Evlenme Âdetleri Üzerine Bir İnceleme*, Elazığ. Yayımlanmamış yüksek lisans semineri.
- Coelho, Paula (2004), *Piedra Irmağının Kıyısında Oturdum Ağladım* (Türkçesi: Aykut Derman), İstanbul.
- Çopuroğlu, Y. Cemalettin (2000), "Fırat Havzası Evlilik Kültürü I: Düğün Öncesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), Temmuz 2000, 163-193.
- Erdentuğ, Nermin (1977), *Sosyal Âdet ve Gelenekler*, Ankara.
- Ergin, Muharrem (2005), *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul.
- Kenjeahmetulı, Seit (2000), *Kazahskie Narodnie Traditsii i Obryadı* (Kazakistan Halkının Gelenek ve Törenleri), Almatı.
- Köse, Nerin (2001), *Kazakların Gelenek-Görenekleri ile İnanç ve Pratikleri*, Ankara.
- Rayman, Hayrettin (2004), *Yozgat Folkloru*, Yozgat.
- Şenocak, Ebru (2005), *İbn Sinâ Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Elazığ. Yayımlanmamış doktora tezi.
- Şimşek, Esmâ (2003), "Kadirli ve Sumbas (Osmaniye)'ta Evlenme Âdetleri", *Folklor/Edebiyat*, IX (34), Ankara. 135-155.

KAYNAK KİŞİLER

Adı Sayadı / Yaşı / Tahsili / Mesleği / İli

- (K1) Aysel ÇETİNDAG, 64, Ortaokul, Ev hanımı, Elazığ
- (K2) Diana ÇETİNDAG, 31, Üniversite, Ev hanımı, Ankara
- (K3) Elmira ŞENDURAN, 40, Üniversite, Sos. ve Kül. İş. Sor. Ankara
- (K4) Fatma ÇETİNDAG, 67, Ortaokul, Ev hanımı, Ankara
- (K5) Meryem YEDEK, 42, İlkokul, Ev hanımı, Ankara
- (K6) Metin ÇETİNDAG, 31, Üniversite, Tıbbi mümessil, Ankara
- (K7) Yasin KIRMIZI, 27, Üniversite, Serbest, İ z - mir